

ULUSLARARASI
BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU

— V —

**Rîsale-i Nur'a Göre
Kur'ân'ın İnsana Bakışı**

24-26 Eylül 2000 - İstanbul - TÜRKİYE

ISBN: 975-8719-04-1

Risale-i Nur'a Göre Kur'ân'da İnsan

Prof. Dr. Aşrati Süleyman*

Said Nursi ve İnsan Görüşünün Temelleri

Said Nursi, evrenselliğe açık dinî ve kevnî bir şuur çerçevesinde insan manasını ele alır. Çünkü İslam, her ne kadar ilhada da düşseler, farklı inançlara da sahip olsalar, insanlar arasında ayırım yapmayan Allah'ın dinidir. Müslüman, tevhidî inanç noktasından ve ehl-i kitaptan olma açısından. Yahudî ve Mesihîlerle kardeşlik bağı bulunur. Aralarında ihtiram ve saygı olduğu sürece düşmanlığa ve husumete yol açacak bir sebep görmez. Hattâ insanî rabitaları dikkate alarak mühlid veya putpe-restle dahi kardeşlik bağları kurabilir. Belli şartlara riayet edilmesi halinde onlara karşı şefkatle yaklaşır. Onlar için hidayetden başka şey dilemez.

Said Nursi, insanın yaratılmış olma noktasında, Allah'ın mucizeleri arasında zirve noktada ve sonsuz kudretinin cesed giydirdiği bir varlık olduğunu söyler. Buna göre insan varlık alemlerinin tacıdır. Kainattaki bütün özellikler, nimetler ve faziletler onun üzerinde toplanmıştır. Varlıkların en şereflişi konumundadır. "Eğer o istidat çekirdeğini İslâmiyet suyuyla, imanın ziyasıyla, ubudiyet toprağı altında terbiye ederek, evâmîr-i Kur'âniyeyi imtisal edip cihâzât-ı mâneviyesini hakikî ga-

---

* Prof. Dr. Aşrati Süleyman, 1946 yılında Cezayir'de doğdu. Kur'ân üslûbunun edebiliği konusunda doktora yaptı. Vehrân Üniversitesi Kur'an Araştırmaları ve Mukayeseli Dinler Kürsüsünün başkanıdır. Vehrân'daki Edebiyat Enstitüsü bünyesinde çıkarılan Hadâse adlı derginin genel müdürüdür. Mağrib Araştırmaları dergisinin kurucusu ve editörüdür. Vehrân Üniversitesinin yıllık dergisinin editörüdür. İlim ve teknolojinin kalkınmaya uyarlanması ile ilgili Mağrib cemiyetinin başkanıdır. Basılı üç eseri ve çok sayıda makalesi vardır.

yelerine tevcih etse; elbette âlem-i misal ve berzahta dal ve budak verecek ve âlem-i âhîret ve Cennette hadsiz kemâlât ve nimetlere medar olacak bir şecere-i bâkiyenin ve bir hakikat-i daimenin cihâzâtına cami, kıymettar bir çekirdek ve revnaktar bir makine ve bu şecere-i kâinatın mübarek ve münevver bir meyvesi olacaktır.”¹

Aynı şekilde Said Nursi'nin insani manayı anlayışı hem ruhî, hem uzvî bağlar çerçevesinde kendini gösterir. Her iki yönü, içinde bulunduğu suffi ekolün kültürel mirası vasıtasıyla, çok mükemmel örneklerle bir araya getirmiştir. Bu yolla amme vicdanı, salih ve kutup şahsiyetlerin kazandırdığı güzel hasletlerle, şan ve şeref hisleriyle yücelir. Tıpkı geçmişte nesiller boyunca takip edilen yol gibi, büyüklüğe, kemâle ve kudsiyete doğru yol alınır. Ferdî ve içtimâî vicdanın bu güzel meziyetlerle dolması ise eşsiz fedakarlık, sabır, müsamaha ve anlayış örneklerini ortaya koymuştur.

Said Nursi'nin takip ettiği yol ve yaptığı açıklamalar, onun ehl-i tasavvuf ve ehl-i sülûkun etkisinde kaldığı ve fikrî gidişatını bu etkinin şekillendirdiğini gösterir. Manevî feyizleri bu çerçevede elde etmiş, bu manevî yolculuğu esnasında karşılaştığı hakikatlerle insanî değerleri tanımlamıştır. Çünkü onun takip ettiği yoldan daha önceden geçen büyük zatlar, pak ve kudsî şahsiyetler, kainata ve varlıklar alemine Rabbanî bir açıdan bakmışlardı. Muhabbetlerini, müsamaha ve keremlerini her şeye bu açıdan yöneltmişlerdi. Özellikle de insana hep bu cihetten yaklaşmışlardı. Bu yüzden böyle büyük şahsiyetlerin insanlığa kalplerinin tâ derinliklerinden gelen bir muhabbetle yaklaşmalarını, onlara şefkat ve merhametle muamele etmelerini ve onlara bu zaviyeden bakmalarını garip karşılamamak gerekir.

Aynı metodu Said Nursi de takip etmiştir. Bu metod çerçevesinde hem kainata, hem de insana bakış açısı şekillenmiştir. Bu pak çizgi üzerinde onun akidesi, kainata bakışı, bütün varlıklarla olan alakası ve insanlara olan yaklaşımı kendisini göstermiştir. Bu yüzdendir ki, onun davasının bütün insanlığı kuşatması hiç şaşırtıcı değildir. İnsani özelliklerin hiç bir boyutunu gözardı etmeksizin gayet şumullü bir zaviyeden konuya yaklaşır. Her şeyden önce ona göre insan bu kainattaki en şerefli varlıktır.

Said Nursi'nin ruhî dünyasının merkezinde iman-ı billah direği vardır. Bütün varlıklara ve insana bu temel direk ile bağlantılı olarak yaklaşır. Bu yönüyle onun en belirgin özelliklerinden birisi, yaşayan bir tevhidî hisse sahip olmasıdır. Bizdeki taklidî yaklaşımın önünü kapatır. Değerlerin korunması ve imanın muhafazasında önemli bir yeri olan esaslar koyar.

Böyle bir tavır, pek çok şeyden feragat eden kişilerden beklenebilir. Bu feragat, İslamî çerçevede Allah'a yönelme, İlahî huzuru sağlayıcı meşguliyetler bulma, ruh ve nefsin tamamıyla bu noktalara yoğunlaştırılması anlamını taşır. Said Nursi'nin

¹ Kaynaklı, İndeksli, Lügatli, Risale-i Nur Külliyyatı (RNK), İstanbul 1996, C. 1, s. 137.

iç dünyası ve ruhu da hayatının ilk yıllarından itibaren bu İlahî huzuru yaşamış, aynı çizgiyi hayatı boyunca takip etmiştir.

Diğer yandan değerler ve prensipler manzumesini içinde barındıran İslam akidesi, tartışmasız olarak tamamıyla insanî bir akidedir. Çünkü, müntesipleri çok yüksek tabakalara ulaşmışlardır. Bu şahsiyetler Resulüallah'ı (a.s.m.), Sahabe-i Kiram'ı ve Tabiîn'i en güzel şekilde kendilerine örnek ve rehber edinmişlerdir. Himmet, rahmet ve izzetleri için bu yüce insanları dayanak noktası kabul etmişlerdir. Aynı şekilde İslam tarihindeki olaylar, insanî manaları en parlak şekilde sergileyen sayısız örneklerle doludur. Bunların hepsi Said Nursi'nin sürekli olarak vurgu yaptığı öğretiler ve değerlerdendir. Fikir ve düşünceleri bu zengin miras üzerine kurmuş, onların sancaktarlığını yapmış, bu çizgiyi kendi hayatı boyunca takip etmiştir.

Diğer yandan Said Nursi, Batı ve Doğu medeniyetleri arasında çok şiddetli mücadelelerin yaşandığı çalkantılı bir dönemde yaşamıştı. Batı, çeşitli usullerle haçlı saldırılarına devam etmekteydi. Esas hedefi ise Müslüman toplumları kendi benliklerinden uzaklaştırmak ve onlar üzerinde tam hakimiyet kurmaktı. 19. ve 20. asırlar haçlıların İslam dünyasına acımasızca gerçekleştirdiği saldırılara sahne olmuştu. Bu dönemler Said Nursi'nin de yaşadığı zaman dilimini oluşturuyordu.

Yaşanan bu olaylar aynı zamanda Said Nursi'nin insaniyet görüşünün şekillenmesinde de etkili oldu. Bu insaniyet düşüncesi, onun hayatı boyunca sürekli olarak dile getirdiği ana meselelerden birisini teşkil etti. Bu görüş iki ana dönemde daha da belirginleşti. Birincisi, tek başına, neredeyse hiç kimsenin onu tanımadığı bir şekilde İstanbul'a girdiği günlerdi. Bu şehirle olan ilk buluşma tabii olarak onun düşünce ve şuur dünyasında bir genişlik meydana getirmişti. Anlayış ve bakış ufku alabildiğine genişlemişti. Olaylara ve özellikle insaniyet meselesine farklı boyutlarla bakabilme melekesini kazandı.

Birinci Dünya Savaşı esnasında çeşitli siyasi ve sosyal çalkantıların hüküm sürdüğü şartlar altında, bu şehre ikinci kez geldiğinde bir çok açıdan olduğu gibi, insaniyet meselesindeki kanaatleri de büyük bir açılım yaşadı.

Onun bu değişim yolculuğu, pek çok olayın ve tarihi hadisenin patlak verdiği stratejik yerlerde bulunmayı tercih edişinden ve Kur'andan istifadeyle insaniyete bakış açısını şekillendirmek isteyişinden kaynaklanıyordu. Böylelikle olaylar ve gelişmeler üzerindeki teemmül ve tefekkürü onun insaniyet görüşünü olgunlaştırıyordu. Hakikaten o, her fırsatta İslam'dan ve Müslümanlar'dan bahsediyor, bunlar ile terakki ve medeniyet arasında bağlar kurmaya çabalıyordu. Bu gayretlerinin ardındaki gerçek, bu değerlerin şiddetli bir şekilde savunulması, bir açıdan insaniyetin savunulmasıydı. Çünkü İslam hiçbir zaman insanlar için medeniyetten başka bir şey sağlamamıştı ve bundan sonra da asla sağlamayacaktı. İnsanları birbirinden ayıran ırkçılık gibi olumsuz cereyanları yok ediyordu. Çünkü, İslam yolunda sadakatle yol almak, Allah tarafından belirlenen esaslar çerçevesinde evrensel bir hareket tarzıydı.

İslam medeniyetinin asırlar boyunca pek çok örneğini ortaya koyduğu evrensellik, kardeşlik ve insanlık arasında şekli ayrımcılığı ve farklılıkları öne çıkarıcı her türlü unsuru ortadan kaldıran kudsi dayanışma mefhumları ne yazık ki yaşadığımız asırda ortadan kalkmıştı. Buna karşılık Said Nursi, insaniyet yaklaşımına paralel olarak Türkler'in veya Araplar'ın ön plana çıkarılması, ırk ve ayrımcılığın desteklenmesi yönüne asla gitmemişti. Bunların yerine o, İslam'ın evrenselliğine vurgu yaptı ve eşitlik prensibinin her alanda hüküm sürmesinin lüzumu üzerinde durdu. Bu doğrultuda bütün millet ve toplumların İslam paydası altında, Muhammedî mesajı taşıma şerefine sahip olduğuna vurgu yaptı. Hilâfet (insanın halifeliği) gibi kudsi bir şeref varken, kavmi veya ferdî değerlendirmelerin böyle bir şerefin önüne asla geçemeyeceğini dile getirdi.

Said Nursi'nin ruhî yapısı, kendi uhrevî aleminden kendini göstermiş ve ehl-i arz tarafından büyük bir iştihak ve tazimle karşılanmış gibiydi. Bu yönüyle İslam'ın sancağını taşıma, Kur'an'ın izzetini sergileme ve her iki aleme bu kaynakların nuruyla bakabilme görevlerini üstlenmişti. Bu şekilde Said Nursi beşeriyete Rabbanî bir açıdan bakabilme usullerini sunmuştu. Bilindiği gibi insanlar birbirlerinden ancak salih amel işlemleri açısından ayrılırlar. Acaba hangi salih amel İslam sancağını yükseltmeye hizmetinden daha üstün olabilir? Bu öyle büyük bir salih ameldir ki, Said Nursi Türk ve Arap milletlerinin diğer milletlerden daha fazla bu şerefe nail olduklarını belirtir. Ancak onun bu değerlendirmesinde kesinlikle ırkçılık, şövenizm veya taassubun küçük bir şaibesi dahi bulunmaz.

Said Nursi, yaşadığı dönemde insanların farklı siyasi görüşleri, farklı ideolojileri, farklı medeniyet anlayışları, varlık alemlerine farklı yaklaşımları olduğunu ifade etti. Özellikle Batı medeniyetini pekçok milletleri ve toplumları boyunduruğu altına aldığı, kuvvetle, silahla, kandırma ve aldatmalarla onları sürekli olarak yarılttığını dile getirdi.

Said Nursi ayrıca, Batı medeniyetinin her alanda kurduğu hakimiyet neticesinde Müstüman insanın ezilen, Batı insanının ise ezen konumunda olduğunu gözlemledi. Her iki taraf arasında gerçekleşen mücadeledeki şartlar hiç de eşit değildi. Üstelik Batı sürekli olarak ilim, teknik ve medeniyet açısından yeni başarılarla imza atıyor, toplumlara ve bütün insanlığa yönelik azgınca icraatlarına devam ediyordu.

Yaşadığı asırda birbirinden farklı iki medeniyet örneğinin bir arada bulunduğunu, ancak bunların değer, dinamizm ve etkinlik bakımlarından birbirleri arasında büyük farkların bulunduğunu yakından idrak etmişti. Bunlardan birisi, insanı geçmişin kötülüklerle dolu kayıtları altına alıyor, yaşadığı zaman içinde ise birbiri ardından gelen bela ve sadmelere karşı savunmasız bir halde bırakıyordu. Buna karşılık diğer medeniyet ise, insanı bütün kainatla dost hale getirerek, sanki yeniden dünyaya gelmiş gibi içinde yaşadığı aleme bakmasını, böylelikle Kur'anî mesajı ehil hale gelmesini ve doğru yolu bulmasını sağlıyordu.

Birincisi insanları kibir ve böbürlenmeye götürürken, kendisi için herşeyi helâkete götürmeyi göze alırdabiliyor, insaniyetin şerefine ayaklar altına almaya ve

mukaddesatı yerle bir etmeye yöneliyordu. Halihazırdaki medeniyetin ortaya çıkardığı bu anlayış, toplumları alt-üst eden problemleri doğuruyor, insanî ölçülerin kaydı dışına çıkan ilmi gelişmelerden aldığı destekle daima akla itibar ettiriyordu. Buna karşılık diğer medeniyet ise fitrattaki cevheri ortaya çıkarma, doğru yolu bulma ve çok yüksek değerlere kolaylıkla terakki edebilmenin yollarını gösteriyordu. Said Nursi'ye göre, Batı medeniyeti içinde bir de müsbet faktörler vardı. Bu yönü insaniyet için hayırlara vesile olabilecek mahiyetteydi. Bu yüzdendir ki, Avrupa'nın İslam'a hamile olduğu hükmüne varmıştı. Bu durum ise, ya İslam'ın Batı'da hızla yayılması şeklinde veya tedrici olarak huristiyanlığın tasaffi ederek Kur'an'a yaklaşması ile gerçekleşecekti. Her iki durumda da insanlık Hakka ulaşma noktasında çok büyük mesafeler katedecek, Hak yolunu bulacak, insaniyeten terakki edecekti.

İşte, Nurculuğun maksatlarından birisi, iki kutup arasında kalan insanın insanlığından geriye kalanları kurtarmak, Müslümanın himmetini yenilemek, böylece onu yaratılıştaki özelliklerine tekrar döndürmek ve beşeriyetinden kaynaklanan vehimlerle saptırmayacak şekilde yolunu aydınlatmaktır. Böylelikle insanı İslam'ın parlak meziyetleriyle donatmak ve en yükseğe yüceltmek neticesi hasıl olmuştu. İnsanlığın önüne salâh yoluna ulaştıracak şartlar ve imkanlar hazırlanmıştı. Batı medeniyetinden uzaklaşan Müslüman için aslına dönme fırsatı doğmuştu. Böylece Müslüman, her türlü iflasın eşiğinden dönmüştü. Zira Müslüman, kendisini kurtarmaktan dahi aciz hale gelmiş, başına gelen musibetlerle paramparça olmuştu. Bu şartlar altında tutunacağı bir dayanağı kaybetmenin yanısıra, kendisini hayra ulaştıracak kabiliyeti, istidat ve fitratı da zayi etmişti.

Bu durumda Müslümanın içine düştüğü zarar, çift yönlü bir zarardı. Bir cihetten üzerini bir örtü gibi saran çöküntünün altında ezilirken, diğer cihetten de medenileşme yarışında çok gerilerde kalmış, tam anlamıyla bir faciayla yüzyüze gelmişti.

İşte böyle dehşetli bir mücadele esnasında Said Nursi ortaya çıktı. Elinde Kitabullah vardı. İnsanları en güzel öğütve metodlarla Allah yoluna çağırıyordu. Gayesi, Kur'an'ın talimini olabildiğince genişleterek insandaki insaniyet ruhunu güçlendirmektir.

Medeniyetler çatışması bağlamında çağdaş insanlık: İhtilaflar çerçevesinde hayati mücadele

Said Nursi, iktisadi dengeler düzleminde yaşanan bozulmanın detaylı olarak beşerî değerler ve ahlâk alanlarında yansımalarının olduğunu, bireyler ve toplumlar arası, hattâ halklar ve milletlerarası ilişkileri temelinden bozduğunu inkar etmez. Zincirleme olarak yeryüzünün tamamı bu çalkantılardan nasibini almaktadır. Bir eserinde Said Nursi şöyle diyor: *"Bütün ihtilâlât-ı beşeriyenin madeni bir kelime olduğu gibi, bütün ahlâk-ı seyyienin menbaı dahi bir kelimedir:*

Ben tok olayım; başkası açlıktan ölse bana ne!"²

İnsanın enaniyeti, halkların ve medeniyetlerin enaniyeti, başkalarının hayat kaynakları üzerinde hakimiyet kurmak ve gasbetmek temelleri üzerine kuruludur. Bu ise küçük bir menfaat için savaşmayı, cedelleşmeyi gerektirir. Prensibi, "sen çalış, ben yiyeyim"dir. "Evet, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede havas ve avam, yani zenginler ve fakirler, muvazeneleriyle rahatla yaşarlar."³

Buna karşılık Kur'an'ın şiarı şudur: "Kur'an, birinci kelimeyi, esasından 'vücub-u zekât' ile kal' eder, tedavi eder. İkinci kelimenin esasını 'hurmet-i ribâ' ile kal' edip tedavi eder. Evet, âyet-i Kur'âniye âlem kapısında durup ribâya 'Yasaktır' der. 'Kavga kapısını kapamak için ribâ kapısını kapayınız' diyerek insanlara ferman eder, şakirtlerine 'Girmeyiniz' emreder."⁴

Said Nursi, o parlak şuuruyla, günümüz dünyasındaki medeniyet mücadelesinin; insanla ilgili iki bakış açısı, iki görüş ve anlayıştan kaynaklandığını tespit eder. Bunlardan birisi kuvveti yücelten ve başkalarını ezmenin yollarını arayan kafir görüş, diğeri ise insanlar arası muhabbeti, müsamahayı ikame etmeye, aradaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya çalışan mü'min görüştür.

Bu iki tarafın şartları maddî kuvvet açısından müvazeleneli değildir. Bir galiple mağlubun zuhur etmesiyle vuku bulmuş, geçmiş asırlarda ve günümüz dünyasında gözlemlenen sömürüler zuhur etmiştir. Bu gelişmeler insani değerlerin ve kemal özelliklerinin hiçe sayılmasıyla sonuçlanır.

Sömürge güçleri kendi menfaatleri doğrultusunda prensipler ortaya koyarak, insanıyeti geri plana atar. Bu yolla fitratın sınırlarını aşmış, insanlığa uymayan uygulamalar sergiler. Bu mücadele sadece medeniyetler ve dinler seviyesinde kalmaz, Batı kendi arasında da sömürgeciliğe dayalı menfaat gruplarına bölünür, neticede iki büyük dünya savaşı patlak verir.

Bir süre sonra yine Batı tarafından geliştirilen demokrasi ortaya çıkar. Demokrasi, bireysel hürriyeti temel esas olarak kabul etmektedir. Ancak başkalarına hükmetme neticesini doğuran Batılı laiklik örnekleri pişisıra ortaya çıkmaya başlar.

Aynı şekilde kendisini çok büyük gelişmelerin benzersiz örneği olarak kabul eden ve maddî kalkınmayı en ileri seviyelerde gerçekleştirdiğini her fırsatta kabul ettirmeye çalışan Batı medeniyeti, değerler ve ahlak alanlarında beşeriyeti çok büyük sıkıntılarla yüzyüze bırakır.

Çünkü, çağdaş medeniyetin şerleriyle kendini kaybeden insan, diğer insanlara her türlü kötülüğü yapabilir, sadece insanlar için değil, çevreye, tabiata ve bütün varlık alemine karşı bir tehdit unsuru olur.

² RNK, C. 1, s. 184.

³ RNK, C. 1, s. 184.

⁴ RNK, C. 1, s. 184.

Said Nursi, büyük ilmî atılımlar ve büyük maddî gelişmeler kaydeden çağdaş Batı medeniyetinin, insan ruhunun ihtiyaçlarına cevap verme, hayırlara ve faziletlere kapı aralama ve diğer insanî özelliklere değer verme açılarından hiçbir katkısının bulunmadığını belirlemiştir.

Batı medeniyetinin şekillendirdiği çağdaş insan, hiçbir değeri dikkate almaksızın sürekli kazanmak, kazancını sürekli artırmanın yollarını aramak, sınırsız olarak bir şeye sahip olmaya çalışmak için yaşadığını düşünür. İşlerini şeref ve adalet ölçülerine vurarak yapma, kardeşlik ve insaniyet anlayışına uygun hareket etme gibi özellikler böyle bir insanda bulunmaz.

İşte Batı medeniyeti, bu şekilde fitrata ters bir ahlâkî yapıyı ortaya çıkarmıştır. Modern medeniyetin doğurduğu Batı dünyası, hikmet düsturları dışında işleyen bir değerler sistemiyle dokunmuştur. Çünkü onun değer ölçüsü, Allah'ın koyduğu kârun ve prensiplere tamamen zıttır.

Belki de, yaşadığımız zaman diliminde insanî vicdan üzerine işlediği en tehlikeli muhalefet –Said Nursi'nin de söylediği gibi– bütün ekonomik işlemlerde faizin yerleştirilmesiydi. Bütün medenî kurumlar tamamıyla faiz esası üzerine kurulu olarak işlemekteydi. Bu yolla Allah'ın insanlardan yapılmasını istediği tekâfül, teavün ve tesanüd gibi güzel hasletler ortadan kalkıyordu. Kaldı ki, bunlar beşerin tabiatında olan ve fitratlarının selâmeti için gerekli bulunan özelliklerdi.

Malumdur ki faiz ve faizle muamelede bulunmak, siyonizm öğretilerinin odak noktasını oluşturur. Kendi değer sistemlerine göre faiz, kendi aralarında değil, yahudi olmayanlarla muamelelerinde geçerli bir prensiptir. Çünkü onların bu sistemlerine göre yahudilerin dışındakiler düşmanlarıdır, onlara faizle muamele ederek zarar vermek gerekir. İşte düşmanlık ruhunun ortaya çıkardığı şaşkıncı tablo! Dünyanın dört bir yanında bütün milletler ve toplumlar faizle muameleyi hâlâ büyük bir ıstıyakla sürdürmektedirler.

Yahudi ve hıristiyan Batı medeniyetinin ortaya çıkardığı isyankar ruhtan neşet eden insan tipi, toplumdaki çalkantıların kaynağı olmuştur. Günümüz şartlarında, bu medeniyetin bütün temellerinin sarsılmaya başlaması hiç de şaşılacak bir gelişme değildir. Bütün haşmetine rağmen sadece bir asır ayakta kalabilmiş o bir asırda da insanlığa iki dünya savaşını tattırması, ardarda gelen dehşetli hadiselerin dışında ona hiçbir şey sunmamıştır.

Said Nursi'ye göre Batı medeniyeti insanlığa hakiki gayeler olarak maddî düzeni göstermiş, bunun sonucu olarak da zararlar, şerden ve fenâdan başka bir şey getirmemiştir. Ayrıca maddî alemdeki tahribatı, insanın fitratında da acımasızca gerçekleştirmiş, böylece insanlığın hayra ve iyiliğe olan kabiliyetlerini dumura uğratmıştır.

Buradan hareketle Said Nursi, Müslümanları böyle bir tehlikeden uzaklaştırmanın gayreti içinde olmuştur. Hatta bu gayretleri sadece Müslümanlarla sınırlı kalmamış, ehl-i tikattan faziletli insanları da kuşatmıştır. Bunu, maddî alanda beliren büyük tehlikelere karşı bir set çekme maksadıyla yapmıştır. Modern

medeniyet insana günlük yaşamında pek çok imkan ve konfor sunar. Ancak bunu yaparken küfür, inkar ve dalâleti de şuurlatına yerleştirmeye gayret eder. Onlar İnsanla Yaratıcısı arasındaki bağları koparmanın bütün yollarını denemiştir.

Medeniyet ve teknoloji alanlarında gerçekleştirilen yenilikler, başarı ve maddî keşifler; insanların gaflet, hata ve inkar denizine daha da derinlemesine dalmasına sebep olmuştur. Muasır insanın zındıka ve dinsizlik akımlarına sürekli maruz kalması, ve kökü eskilere dayanan dinsizlik felsefesinin farklı bir şekilde yeniden kendini göstermesi, küfrün modern teknikleri kullanmasına bağlıdır. Materyalistler, ilim ve teknoloji alanında insanlık namına elde edilen başarıları, inkarcılık düşüncelerine birer delil ve şahid olarak göstermişler, Allah'ı Rab olarak kabul- lenmenin yerine insanı tanı yapmaya çalışmışlardır.

İslam ümmetinin bu şiddetli dönemde yaşadığı hüsrana, fikir ve felsefe alanlarında da hüsrana uğramasıyla sonuçlanmış, maddî inkarcılık görüşlerine karşı güçlü cevaplar verilememiştir. Daha da kötüsü İslam ümmeti yeniden ayağa kalkmasını sağlayacak sebep ve araçları da kaybetmiş, dinden alabildiğine uzaklaşmıştır. Bu yüzden Allah, onların batılılaşma kafilesine kapılıp, kendi asıllarından uzaklaşmalarına müsaade etmiştir. Böylece Müslümanların pek çoğu, şerefli bir hayata ulaşma hedeflerinin gerçekleşmesini, böylesi eksik ve yanlış bir yola bağlamışlardır.

Kafasında iki gözü bulunan herkes açık bir şekilde görmüştür ki; batılılaşma yoluna baş koymamız, Batı'nın maddeci medeniyetini örnek almamız, bizim durumuzu daha da kötüleştirmekten başka bir sonuç doğurmamıştır. Buna rağmen her türlü özelliğimizi Batı'ya göre şekillendirme, içine düştüğümüz hüsrandan Batılılar'a benzeme yoluyla kurtulma gayretini sergilemekteyiz. Bütün himmetimizi, gayretimizi, hamiyetimizi ve enerjimizi bu yolda harcamaktayız.

Bu noktada Said Nursi isimli bir şahıs ortaya çıkmış, çöküntülerle boğuşan ümmetin bu halden kurtulup, yepyeni bir çığır açabilmesi için ilacını sunmuştur. Batılılaşma ve hıristiyanlaşmaya son hız yelken açan Müslümanlar'ın bozulup dağılmalarının önüne geçmek için çareler ortaya koymuştur.

Said Nursi, İslam ümmetinin böylesi fırtınalı bir dönemde bütün hamiyetlerini Kur'an'a yoğunlaştırmaları gerektiği görüşündedir. Ancak bu yolla Müslümanlar tamamen yok olmaktan kurtulabilirler. Çünkü bu yolla, iman gücünü elde eden Kur'anî insan tipi ortaya çıkacak, o küfre karşı durabilecek, tekrar ayağa kalkabilecek ve diğer insanlara öncülük yapabilecektir.

Bu çerçevede Said Nursi, İslam toplumlarının kaybettikleri değerleri tekrar ortaya çıkarır. Böylece toplumların daha kolay bir şekilde bu değerlere ulaşabilmelerine, onu ahlak, örf ve usul olarak benimsemelerine imkan sağlar. Burada hemen belirtelim ki, ruhî, medenî ve kayemî (değersel) özelliklerin toplulunda farklı farklı oluşundan hareketle; birbirinden farklı ölçülerin kendini göstermesi, farklı görüşlerin ortaya çıkması ve ayrı ayrı yönelişlerin olması garip

karşılanmamalıdır. Hele bir de Batı medeniyetinin ihdas ettiği kötü örneklerin bütün şiddetiyle hâlâ varlıklarını sürdürdüğü bir ortamda.

Said Nursi, büyük ölçüde Batı değerleriyle ve Batı medeniyetinin ahlakî prensipleriyle şekillenen modern İslam toplumlarının; tabiatı, ruhî yapısı ve özellikleriyle birbirinden farklı iki insan tipiyle karşı karşıya bulunduğunu ortaya koyar: Kur'anî insan ve Fir'avunî insan.

Hristiyan Batı'nın etkisiyle, İslam ümmetinin pek çok evladı kendi değerlerinden uzaklaşmıştı. Buna karşılık Kur'anî öğretilerle, giderek genişleyen örnek bir kitle yetişiyor.

Batılılaşma, bencillik fikrini, ferdiyetçiliği ortaya çıkardı. İnsanların gururunu, enaniyetini ve faydacılık yönlerini sürekli canlı tutmaya çalıştı. Said Nursi Batı medeniyetinin dayandığı felsefe ile Kur'an'ın ortaya çıkardığı insan tipleri arasındaki kıyaslamayı şöyle yapar:

“Senin hâlis tilmizin, bir firavundur. Fakat, menfaati için en hasis bir şeye de ibadet eder bir firavun-u zelildir. Her nâfi şeyi kendine Rab tanır.

Kur'an'ın hâlis tilmizi ise abddir. Fakat âzam-ı mahlûkata da ibadete tenezzül etmez. Ve âzam-ı menfaat olan Cenneti, gaye-i ibadet kabul etmez bir abd-i azizdir.

Hem senin tilmizin, mütemerrid ve muanniddir. Fakat, bir lezzet için nihayet zilleti kabul eden ve bir menfaat-i hasise için şeytan gibi şahısların ayağını öpmekle zillet gösteren bir miskin-i zelildir.

Kur'an'ın tilmizi ise, mütevazı, heyyin, yani âsan ve leyyin, yani yumuşaktır. Fakat, Fâtır'ının gayrına, daire-i izni haricinde tezellüle tenezzül etmez.

Hem senin tilmizin, cebbar ve mağrurdur. Fakat kalbinde nokta-i istinad bulmadığı için, zâtında gayet aczle âciz bir cebbar-ı hodfuruştur.

Kur'an'ın tilmizi ise fakir ve zayıftır; fakr ve zaafını bilir. Fakat onun Malik-i Kerim'i ona iddihar ettiği servetle müstağnidir. Seyyidinin nihaysiz kudretine istinad ettiği için kavîdir.

Hem senin tilmizin menfaatperest ve hodendiştir ki, o tilmizin gaye-i himmeti, nefis ve batnın hevesatını tatmindir. Ve menfaat-i şahsiyesini, bazan kavminin menfaati içinde kavminin menfaati namıyla; ve menfaat-i nefsinin, menfaat-i millet namıyla arar. Ya rikkat-i cinsiye eleminden kurtulmak ister; veya hırsını veya gururunu veya hubb-u cahını o milliyetperverlik cihetinde teskin eder. Elhasıl, nefisinden başka hakikî hiçbir şeye muhabbet etmez. Herşeyi kendi nefesine feda eder.

Kur'an'ın tilmizi ise, yalnız liveçhillah ve rıza-yı İlâhî için ve fazilet için o derece nefsinin menfaatinden tecerrüd eder ki, Cennet-i ebediyeyi dahi hakikî maksat ve gaye-i ibadet yapmaz. Nerede kaldı ki, bu dünya-yı zailenin fâni olan menafii onu, hakikî maksat ve gayesinden çevirsin.”⁵

⁵ RNK, C. 2, s. 1393.

İnsana yönelik sürekli darbeler ve saldırılar bitmeksizin devam etmiş, maddî ve manevî çalkantıların bir neticesi olarak hayatı altüst olmuştur. Buna karşılık Kur'anî hakikatler Allah'a dönmenin ve O'nun yoluna sıkıca sarılmanın şart oluşunu her zaman ortaya koymaya devam etmiştir. Bütün bu gelişmeler esnasında Allah'ın yoluna insanları davet edenler hep varolmuş, bu insanlar yaptıkları çalışmalarla Kur'anî izzete lâyük bir çizgiyi takip etmişlerdir. İnsanlara hep hayrı göstermişler, sükûnetin hakim olması için çalışmışlar, kemale, istikamete, tevazuya ve örnek ahlaka dair en güzel örnekleri sergilemişlerdir.

İnsanın sürekli yenilenmesi, imanın da sürekli yenilenmesini gerektirir.

Said Nursi, insanın sürekli hareket halinde olduğuna, değişime uğradığına, bir hâl üzere sürekli kalmadığına inanır. Bu hareket ve değişim ise ancak sekînet, taahhüd ve doğru yolun gösterilmesiyle istikamet üzere devam eder. Buradan hareketle insanın her yönüyle sağlam muhafazalar altında olmaya, imanın sıcaklığını sürekli canlı tutmaya ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı sağladığı ölçüde kulluk görevlerini ve medenî özelliklerini her an sergileyebilir. Bu konuda Said Nursi şunlar söyler:

"İnsanın hem şahsı, hem âlemi her zaman teceddüt ettikleri için, her zaman tecdid-i imana muhtaçtır. Zira insanın herbir ferdinin mânen çok efradı var. Ömrünün seneleri adedince, belki günleri adedince, belki saatleri adedince birer ferd-i âhar sayılır. Çünkü, zaman altına girdiği için, o ferd-i vahid bir model hükmüne geçer, hergün bir ferd-i âhar şeklini giyer.

Hem insanda bu taaddüt ve teceddüt olduğu gibi, tavattun ettiği âlem dahi sey-yardır. O gider, başkası yerine gelir. Daima tenevvü ediyor, hergün başka bir âlem kapısını açıyor.

İman ise, hem o şahıstaki her ferdin nur-u hayatıdır, hem girdiği âlemin ziyasıdır. *Lâ ilâhe illâllah* ise, o nuru açar bir anahtardır.

Hem insanda madem nefis, hevâ ve vehim ve şeytan hükmediyorlar; çok vakit imanını rencide etmek için, gafletinden istifade ederek, çok hileleri ederler, şüphe ve vesveselerle iman nurunu kaparlar.

Hem zâhir-i şeriate muhalif düşen ve hattâ bazı imamlar nazarında küfür derecesinde tesir eden kelimat ve harekât eksik olmuyor. Onun için, her vakit, her saat, hergün tecdid-i imana bir ihtiyaç vardır."⁶

Burada mescidin ve onunla olan bağları güçlendirmenin önemi görülüyor. Aynı zamanda farzların ve şear olan uygulamaların oynadığı önemli rol de kendisini gösteriyor. Aynı zamanda, cemaatleşmenin ve insanlarla irtibatı sağlamanın faydaları da anlaşılıyor. Bu konularda ne kadar dikkatli, istekli ve gayretli olunursa o kadar fayda sağlanacağı da dikkati çeken ayrı bir noktadır. Âdetlere bürünüp adeta uykuya dalmak ise nefsin canlılığını yok eden bir özelliktir. Yeknesaklık ve

⁶ ANK, C. 1, s. 504.

alışkanlıklara sığınma; şuuru köreltir, hisleri kırar, zevkleri kurutur ve heyecanı heder eder.

Bu sebeplerden dolayı Said Nursi, himmetin ve uyanıklığın sürekli yenilenmesinin önemi üzerinde durur. Basiretinin kuvvetiyle, talebeleri ve yakın dostlarıyla birlikte tekrar tekrar tutuklanmasına ve hapsilere atılmasına rağmen, sürekli yenilenmenin önemini ve faydalarını anlatmıştır. Hapis şartlarında dahi ders alma himmetleri ve imanlarını kuvvetlendirme istekleri hep canlı kalmıştır.

Said Nursi, cihad yolunun insanlara sahiplenme özelliğini miras bıraktığını, bu özelliğin ise himmet ve hamiyet zayıflığını ortadan kaldırdığını idrak etmiştir. Buradan hareketle köklü bir programın gerekliliğini, yüksek medeniyet maksatlarını içinde barındıran bir projenin lüzumunu, böyle bir programın hayata geçirilmesi için de yenilenme, uyanık olma ve harekete geçme ilaçlarının kullanılması gerektiğini, tâ ki ümitsizlik, karamsarlık ve boşvermişlik hastalıklarının tedavi edileceğini ifade eder.

İnsan: Yaratılış mucizesi

“Cenâb-ı Hak insanı bütün esmâsına câmi bir ayna ve bütün rahmetinin hazinelerinin müddeharâtını tartacak, tanıyacak cihazata mâlik bir mucize-i kudret ve bütün esmâsının cilvelerinin vaziyetlerinin inceliklerini mizana çekecek âletleri hâvi bir halife-i arz suretinde halk etmiştir. Onun için, hadsiz bir ihtiyaç verip, maddî ve mânevî rızık hadsiz envâna muhtaç etmiştir. İnsanı, bu câmiyete göre en âlâ bir mevki olan ahsen-i takvime çıkarmak vasıtası, şükürdür. Şükür olmazsa, esfel-i sâfilîne düşer, bir zulm-ü azîmi irtikâp eder.”⁷

Bu görüşlerinde Said Nursi insanın konumunu belirlemiş, onun halifeliğini önemli bir noktaya yerleştirmiştir. İnsan hiç tartışmasız bir yaratılış mucizesi ünvanına sahiptir. Çünkü Kudret-i İlahiye tarafından doğrudan şekillendirilmiş, kendisine sayısız kabiliyetler, yetenekler verilmiş, bu özellikleriyle bütün varlıklar içinde en üstün mevkiye konulmuştur.

“Cenâb-ı Hak, kemâl-i kudretiyle, nasıl bir tek şeyden çok şeyleri yapıyor, çok vazifeleri gördürüyor, bir sayfada bin kitabı yazıyor. Öyle de, insanı pek çok envâ yerinde bir nev-i câmi halk etmiş. Yani, bütün envâ-ı hayvânâtın muhtelif derecâtı kadar, birtek nevi olan insan ile o vezâifi gördürmek irade etmiş ki, insanların kuvâlarına ve hissiyatlarına fitraten bir had bırakmamış, fitrî bir kayıt koymamış, serbest bırakmış. Sair hayvânâtın kuvâları ve hissiyatları mahduttur, fitrî bir kayıt altındadır. Halbuki insanın her kuvâsı, hadsiz bir mesafede cevelân eder gibi, gayr-ı mütenâhi cânibine gider. Çünkü insan, Hâlık-ı Kâinatın esmâsının nihayetsiz tecellîlerine bir ayna olduğu için, kuvâlarına nihayetsiz bir istidat verilmiş.”⁸

⁷ RNK, C. 1, s. 522.

⁸ RNK, C. 1, s. 503.

Buradan hareketle Said Nursi'ye göre; insanın bu arzî varlığıyla, kendisine münasip şerefi ve keremiyle, Halıkının kendisine tahsis ettiği özellikleriyle uyumlu hareket etmesi gerekir. Bu yüce ve yüksek mertebeye aykırı davranmak hiç doğru olmaz. Çünkü bu yolla insan doğru yoldan ayrılmış, Allah'a karşı olan sorumluluklarına ihanet etmiş olur.

"Fâtır-ı Hakîm, kemâl-i kudret ve hikmetini göstermek için, az birşeyden çok mahsulât aldırır ve bir sayfada çok kitapları yazdırır ve birşeyle çok vazifeleri yaptırdığı gibi, beşer nev'i ile de binler nev'in vazifelerini gördürür. İşte o sırr-ı azîmdendir ki, Cenâb-ı Hak, insan nev'ini, binler neveleri sümbül verecek ve hayvânâtın sair binler neveleri kadar tabakat gösterecek bir fıtratta yaratmıştır. Sair hayvânât gibi kuvâlarına, lâtifelerine, duygularına had konulmamış; serbest bırakıp hadsiz makamatta gezecek istidat verdiğiinden, bir nevi iken binler nevi hükmüne geçtiği içindir ki, arzın halifesi ve kâinatın neticesi ve zîhayatın sultanı hükmüne geçmiştir.

İşte, nev-i insanın tenevvüünün en mühim mayası ve zembereği, müsabaka ile, hakikî imanlı fazilettir. Fazileti kaldırmak, mahiyet-i beşeriyenin tebdiliyle, aklın söndürülmesiyle, kalbin öldürülmesiyle, ruhun mahvedilmesiyle olabilir."⁹

Buradan hareketle Said Nursi'nin en kötü ve en büyük hıyanet olarak insanın inkara ve küfre sapsmasını göstermesi hiç de şaşılacak bir husus değildir. Çünkü böyle bir tavır ve hıyanet, sadece kendisini bağlamaz. Bu aynı zamanda bütün insanlığa ve bütün varlıklara karşı yapılmış bir hıyanettir. Çünkü bütün varlıkların her halleriyle kabul ve tasdik ettikleri hakikatleri hiçe saymak gibi bir suç işlenmiştir. Bu bütün insanî özelliklere, kainatta cari olan bütün kanunlara karşı işlenmiş bir suç ve tecavüzdür.

Aynı şekilde Said Nursî, inkarı, küfür ve isyanı insanlığa karşı işlenmiş bir düşmanlık, onların hukukunu çiğnemek olarak değerlendirir. Çünkü bir insan başkalarının mukaddesatını nasıl ayaklar altına alabilir? Azınlıktaki bir kesim çoğunluğun değerlerine nasıl tecavüzde bulunabilir?

Buradan hareketle Said Nursi, küfrün bütün kainata düşmanlık olduğuna hükmeder. Çünkü inkar kainata karşı bir zulüm ve istihfaftır.

"Madem küfür hadsiz hukuka bir tecavüzdür; elbette hadsiz bir cinayettir. Öyleyse hadsiz bir azaba müstehak eder."¹⁰

İnsani ütopya:

Ütopya alemler materyalist düşüncenin bir sonucudur. Çünkü bunlar Cennet'i dünya üzerinde ve dünya şartlarında gerçekleştirme peşindedirler. Said Nursi'nin

⁹ RNK, C. 1, s. 674.

¹⁰ RNK, C. 1, s. 966.

Kur'anî yaklaşımına göre ise, arzî alem veya dünya hayatı noksan ve kusurlarla içiçedir. Bu durumda dünya, insanlığı sermedî ve uhrevî aleme ulaştıracak bir köprü vazifesini görür.

İnsan-ı kamil, bu hayatta dengeye odaklanmıştır. Olmayan ve hayal ürünü olan şeylere alabildiğine düşkünlük gösterme yoluyla değil, ahlakî mücadeleyle tamamlanan bir yaşam tarzını benimser. Buna karşılık materyalistlerin ütopya anlayışı, tüketimi sınırsız bir şekilde gerçekleştirme, arzu ve isteklerinin doyumsuz olduğu düşüncesiyle hareket etme esası üzerine kuruludur. Aslında bu durum, çoğunluk için gerçekleşmesi imkansız bir rüyadan başka bir şey değildir. Çünkü bu ütopya çok az bir kesim dışında hiç kimse için gerçekleşmez. Bunun yanısıra ütopya zaman ve mekan ile sınırlıdır. Toplum olsun, geniş bir kitle olsun bolluğu veya özgürlüğü belli yönleriyle, sınırlı olarak kullanabilirler. Üstelik belli bir süre sonra elde edebildikleri bu bolluk ve özgürlüğü kaybedecek olurlarsa, ellerinde anarşi ve bozgunculuktan başka bir şey kalmaz.

Buna karşılık eğer hayat mücadelesi, bir seraptan ibaret olan arzî rüyaların ve halüsinasyonların hakimiyetlerinden uzak olur, İlahî mükemmelliğe kıyasla arzî yapının noksanlığı esasına dayalı ahlakî kanunlar çerçevesinde hayatını sürdürürse durum çok farklıdır. Bu, herşeyden önce nefisle mücadeleyi şart koşan bir tarzdır. Böyle bir yaklaşım ise mutluluktan başka bir şey kazandırmaz.

Çünkü bütün nesiller sürekli olarak kendilerini beşeri zaafaların kuşattığını görürler. Allah'ın hidayetine ve irşadına ulaşabilmek için hem kendi içlerinde, hem de dış dünyada çift yönlü bir mücadeleyi vermek için çaba gösterirler.

İnsan-ı kamil, kamil bir toplum demek değildir. Kamil toplum diye bir şeyin söz konusu olması aslen mücerred bir ütopyadan ibarettir. Çünkü kamil bir toplumu oluşturacak şartları ve kanunları insanların kendileri oluşturamaz. Böyle bir toplumun oluşabilmesi, tarih boyunca insanlara İlahî kanunları bildirmek için seçilmiş elçilerin gelmesi gibi bir şarta bağlıdır. Ancak semavî bir kaynaktan beslenmekle gerçekleşebilir. Bunun için de yine insanların o kaynağı tam anlamıyla hayatlarına geçirmeleri gerekir. Kaldı ki, insanın bizzat kendisinin kemale ulaşabilmesinin en önemli şartı yine Allah'ın ipine sıkıca sarılması, O'nun emir ve yasaklarına azami riayet etmesidir.

İnsani gurur ve diğer zaafılar bu yolun önündeki ciddi engellerdir. O her an kemale erme hedefinden geri kalabilir, sahip olduğu özelliklerini kaybedebilir.

Hayatı istikamet üzere götürecektir ve kemali genele yayacak kanunlar, ulvî kanunlardır. Ulvî kanunların temelleri ise sabittir. Sadece furuat zaman içinde yenilenmeye müsaittir.

Bu noktada ulvî kanunların temellerinin neden sabit olduğu sorusu üzerinde durulmalıdır.

İnsanlık aynı tabiat ortamında kapalı bir daire şeklindeki bir alanda yaşar. İnsan, medeniyetler ve asırlar farklı olsa da aynı özellikleri yansıtarak yaşar. Bu temel

özelliklerle edindiği hayat tecrübelerini kullanarak toplumsal çatıyı ve çerçeveyi oluşturur. İnsanî tepkiler zaman geçs, mekanlar değişse de birbirine paraleldir. Toplumsal plandaki bu paralellik fert planında da geçerlidir.

Buradan hareketle, insanî nefsin ve fıtratın sabit oluşu ile uygulanması gerekli kuralların sabit oluşu yanyana olmalıdır. Bu sabit kurallarsa kutsal kitaplarla insanlara bildirilmiştir. İnsanların medeniyet ve kültürleri değişse de, bu kuralların değişmemesi işte bu yüzdendir.

Basın-yayın, internet, küreselleşme ve bunlara bağlı diğer unsurların oluşturduğu kültürler.

Bunlar soğuk savaş ve ideolojik savaş kültürleri değildir. Yeni kültür, içtihadî yeniliği de gerekli kılmaktadır. Eğer insanın temel özellikleri dikkate alınrsa, uygulanması gereken konular da Rabbanî olmalıdır. Bu kanunlar temel insanî özelliklerin süslenmesini, medeniyetlerin ve kültürlerin yenilenmesiyle sürekli yenilenen istek ve arzuların hücumundan korunmasını netice verecektir.

İslam gerçeği, insanî rüyaların oluşturduğu arzî ütopyayı kabul etmez. Kaldı ki, zaman ve mekanlı sınırlı olan arzî bir rüyanın insanın hangi ihtiyacına cevap vereceği bellidir. Said Nursi de sürekli olarak bu noktayı dile getirir ve uyarılarda bulunur.

Tercih edilen insan tipi

Tercihe şayan insan, içindeki bedevî ve köylü cevherini sürekli medenileştirme istek ve arzusunu taşıyan, meşrebi şefkat, ülfet ve temizlik olan, en güzel özelliklere açık ve faziletlere düşkün insandır.

Muasır medenî insana -zevkler de dahil, günümüz medeniyetinin batağına sapanmış olduğunu zaman zaman farkedebilen - hitap, eğer mahallî ve kültürel şartlara riayet edilerek yapılırsa, muhatap olan her insan kendisine verilmek istenen mesajı her geçen gün daha da rahat alabilecektir. Çünkü insan yaratılışında, Said Nursi'nin hayatî basitlik olarak vasıflandırdığı ve değerlerini beyan ettiği bir özellik vardır. Bu basitlik, insanın yaşaması için ancak lüzumlu şeyleri elde etmesi ve bunun için çalışması demektir. Böylece bu fıtrî insanın nefsi, Said Nursi'nin de üzerinde özenle durduğu, tutarlı ve dengeli bir nefistir. Bu nefis gösteriş, israf ve doyumsuzluk gibi hasletlerden çok uzaktır. İçinde yaşadığımız, komik oyuncularla eğlenen maymunlaşmış toplumlarda böyle bir tavır sergilemek ise gerçekten zordur.

Bu noktada, Said Nursi'nin muasır Müslüman insan olarak tanımladığı ölçülere sıkıca bağlanmak gerekmektedir. Bu insan manevî kazanç ve özelliklerini, hepsizsüz hareket veya sonucu doğru kestirememe gibi sebeplerle heder etmeksizin hem kendisini, hem de diğer insanları irşad etme şeklindeki cihadı yapar. Bu insan, ayağının bastığı yeri iyi hesaplar ve adımlarını ölçülü atar. İster maddî ister manevî

açıdan olsun bu hareket tarzını asla terketmez. Bu insan nizam prensibini sıkıca uygulayan disiplinli bir kişidir. Anarşiye inanmaz. Çünkü böyle bir hareket tarzı terörden başka bir şey doğurmaz. İslam ümmetini başarıya ulaştıracak yegane yolun daha meşakkatli olan manevî cihad olduğuna gönülden inanır.

Şu bir gerçektir ki, Müslüman toplumların yaşadığı çöküntü, ümmetin izzetini heder etmiş, karanlık asırlara geri döndürmüştür. Bu durumdan istifade eden Batılı düzenler kötü ahlakı, menfaatperestliği ve geriliğe sebep olan bütün hasletleri ümmetin içine yerleştirmeyi başarmıştır. Böylelikle mü'minlerde içine düştükleri bu kötü durumdan ümmeti kurtaracak güç, ve enerji kalmamıştır.

Bu çöküş dönemi, ümmetin ruhi dünyasına öyle bir ahlak yerleştirmiştir ki, bununla bütün değerlerini, haslet ve özelliklerini kendi eliyle silmiştir. Batılılaşma gayretleri sonucu artık atalarından öyle özelliklerle donanmıştır ki, kendisine miras kalan bütün vasıflarını her geçen gün kendi eliyle yok etmiş veya başka değerlerle değiştirmiş, dünyevî değerleri ön plana çıkarmıştır. Çünkü kendisini batılılaştırmaya çalışan kesimler gelişmenin, ilerlemenin ve güçlenmenin yegane yolu olarak bunu telkin etmişlerdir. Neticede şu noktaya gelinmiştir: Şuursuzluk, idraksizlik, seviyesizlik, delilik ve inkarcılık. Böylece ortaya hevasına düşkün, fazilete için kullanması gerekli kabiliyetlerini değersiz şeyler için kullanan bir ümmet ortaya çıkmıştır.

Evet, şüphesiz bu durum da kalıcı değil, arızidir. Bu ümmetin içinden yüce hedefleri, üstün gayeleri gösteren rehberler çıktığı takdirde, bütün bu olumsuzluklar silinip gidecektir. Bu durumda, ümmeti içine düştüğü bu geri kalmışlıktan çıkarabilmek için, onu öncelikle hikmet yoluna yöneltmek, ona Kur'anî bakış açısı kazandırmak gerekir. O hakiki düşmanı olan "geri kalmışlık, cehalet ve Batı hayranlarının yaptıkları mugalatalara" karşı, gözleri açılıp şuurlandırılmalıdır.

Bu hedefin gerçekleşmesi ise, sabır ve tevekkül silahını kuşanmayı gerektirir. Temellerini İslam'ın oluşturduğu toplum binası, gerçekten sağlam ve ihtişamlı bir binaadır. Böyle bir bina ise aceleyle inşa edilmez. Büyük bir dikkat, itina ve nesiller boyu devam edecek titiz çalışmalar gerektirir.

Bireysel felsefe, toplumsal felsefe ve insan hakları

Said Nursî, muasır medeniyetin içinde odaklanan zulüm ve haksızlık üzerinde ısrarla durur. Bu özelliklerin ana sebebi ise, kabul gören değerlerin ve insan hakları meselesinde istikamet dışı olan hükümlerin ardında beşerî siyasetlerin ve yerleşik ideolojilerin bulunması ve bunların yönlendirici rol üstlenmesidir. Kişi ve toplum hukukunun dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesi çabaları çoğu zaman ifrat veya tefrit uygulamalarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle modern medeniyetin konuya yaklaşımı birbiriyle çelişen özellikler taşır.

Siyasî felsefelerden birine göre birey, bütün hürriyetlerin bağlantı noktası, bütün öncelik ve aktivitelerin merkezi olarak kabul edilir. Bir başka siyasî felsefe de

vardır ki, bunun tam tersi olarak bireye sadece toplum içinde sayısal varlık olarak bakar. Ferde sadece toplumsal açıdan değer verir. Çoğunluğun yararına olacak bir noktada, azınlığın hukukunu rahatlıkla feda eder.

Gayet açıktır ki bu mantık, tahakküm ruhunu aksettirir. Bu açıdan çağdaş insanın ruhu sadece hayata odaklı bir hayat felsefesi geliştirmiştir. Güçlünün haklı olduğu, kuvvetlinin zayıfı ezdiği bir dünyanın insanıdır. Vakıa, her iki felsefe de kuvvetlinin ayakta kalması prensibinden çıkmıştır. Ferdietçilik ekolünün ürünü ise bir menfaate ulaşmak için birbiriyle yarışan, birbirini ezen insanlar olmuştur. Bu tip insanlar kendi şahsi şereflerini, kazançlarını ve toplumsal saygınlıklarını gerçekleştirmek için her türlü sebebe ve vesileye yapışırlar.

Bu durum aynen toplumcu ekolde de söz konusudur. Çünkü bireye kesinlikle yer ayırmaz. Toplumun ve çoğunluğun karşısında azınlığın hiçbir hakkı yoktur. Bu görüşe sahip olanlarla ilgili olarak Said Nursi şunları söyler; “İki Harb-i Umumî, bu gaddar kanun-u esasının su-i istimalinden çıkıp bin sene beşerin terakkiyatını zîr ü zeber ettiği gibi, on cânî yüzünden doksan mâsumun mahvına fetva verdi. Bir menfaat-i umumî perdesi altında şahsî garazlar, bir cânî yüzünden bir kasabayı harap etti.”¹¹

Sadece ferde nazarını hasreden felsefe veya bunun tam tersi olarak mutlak anlamda topluma önem veren felsefe birbirinden ayrı gibidirler. Ancak insan üzerine boğucu bir baskı kurmak noktasında birleşirler. Çünkü bütün maddî şartlarda hesap faturası hep insana çıkmaktadır. Diğer yandan her iki felsefe, insanın içinde yaşadığı görünen veya görünmeyen zamansal ufuklarda yansımaları olan ve varlıkların asıl kaynağı olan Yaratıcıyı yok sayma noktasında birleşirler. Bu iddialarını insanın asla uzak kalamayacağı bir hakikat olarak sunarlar.

Her iki nazariye de insanî değerlendirmelerini çoğunluk noktasına hasretmişlerdir. Sosyalizm aslında ferdiyetçiliğin bazı yönlerini de aksettirir. Mesela sosyalizm farklılığa inanmaz. Topluma tek bir açıdan bakar. Aynı durum ferdiyetçilik düşüncesinde de vardır. Çünkü diğeri gibi teklikten başka bir şeye inanmaz. Çünkü enaniyet başkasının varlığını gören gözün önüne perde çeker. Diğer yandan fayda görüşünü sadece kişinin kendisine odaklar. Bu yüzden fert her zaman kendi faydasını ön planda tutar. Kendi menfaatini sağlamak için de her türlü mücadeleyi verir.

“Ehl-i dalâlet için, zaman-ı hazırdan mâadâ herşey mâdum ve firakların elemeleriyle doludur. Ehl-i hidayet için, mazi, müstakbel müştemilâtıyla mevcuttur, nurludur. Aynen öyle de, fânîyatta, yani geçmiş muvakkat vaziyetler, ehl-i dünya için, fenâ-yı mutlak karanlıklarında mâdumdur; ehl-i hidayet için mevcuttur diye gördüm. Çünkü, eski zamanda çok alâkadar olduğum zevkli veya kıymetli ve şerefli muvakkat vaziyetleri mütehasirane hatırladım, müştâkane arzu ettim.”¹²

¹¹ RNK, C. 2, s. 1850.

¹² RNK, C. 2, s. 1613.

“İnsan bu dünyaya keyif sürmek ve lezzet almak için gelmediğine, mütemadiyen gelenlerin gitmesi ve gençlerin ihtiyarlaşması ve mütemadiyen zeval ve firakta yuvarlanması şahittir. Hem insan, zîhayatın en mükemmeli, en yükseği ve cihazatça en zengini, belki zîhayatların sultanı hükmünde iken, geçmiş lezzetleri ve gelecek belâları düşünmek vasıtasıyla, hayvana nisbeten en ednâ bir derecede, ancak kederli, meşakkatli bir hayat geçiriyor. Demek insan bu dünyaya yalnız güzel yaşamak için ve rahatla ve safâ ile ömür geçirmek için gelmemiştir. Belki azîm bir sermaye elinde bulunan insan, burada ticaret ile, ebedî, daimî bir hayatın saadetine çalışmak için gelmiştir. Onun eline verilen sermaye de ömürdür.”¹³

Said Nursi, insaniyetin hizmeti için en büyük fıkıh (ilim) kapısını açtı. Çok geniş kapsamlı bir bakış açısıyla meseleleri değerlendirdi. Hastalara, ihtiyarlara, gençlere, kadınlara hatta çocuklara varıncaya kadar şefkat temeline dayalı bir irfan binası tesis etti. Bu insan gruplarının bütün problemlerine insaniyet ruhuyla çözümler üretti. Hastalara ve ihtiyarlara, çaresizlik, yeis ve perişanlık hallerine yeni bir bakış açısı ortaya koydu.

Bunların da ötesinde Said Nursi'nin insaniyete bakışı; ölüm meselesine, yetimlere ve sevdiklerini kaybedenlere kadar bütün hallerde de kendini gösterir. Onun insaniyete bakışı sadece gözyaşı demekten ibaret değildir. Hayat ve ölümlle ilgili meselelere yaklaşımda yeni bir şuurun bina edilmesi için gayret etti. Her bir insana bu bakış tarzını kazandırmanın yanısıra o insanı kainatla, varlıklarla, zaman ve mekan kayıtlarıyla, hazırda ve gaybdaki olaylarla, akıl ve kalple bağlayacak yeni bir rabita oluşturmaya çalıştı.

Bizler inanıyoruz ki, Said Nursi'nin İslamî Varlık İdeolojisi (İnsanî Varlık İlmi) olarak isimlendirebileceğimiz bir sistemin kurulmasında çok büyük rolü olmuştur. Bu sistem diğer pek çok ilmi kuşatan bütün meselelerin ve bahislerin üzerine kuruludur. Ahlak, felsefe, manevî ilimler ve özellikle bu alanda öncü rol üstlenen kültür ilimleri bu sistemin ana direkleri mesabesinde.

Beşerî nefsi sükût ettiren sebepler

İnsanda birbiri içine geçmiş zatî ve manevî unsurlar hükmeder. Said Nursi bunları şöyle sıralar: Nefis, heva, vehim ve şeytan.

Bu unsurların manalarını öğrenmek istersek, şu bilgilerle karşılaşırız:

Nefis, insanın tabîî hayatında her zaman etkisi altında kaldığı olumsuz özelliklerin ve şehvanî duyguların toplandığı merkezdir. Örneğin yeme-içme lezzeti bir şehvettir. Cimrilik ise olumsuz bir özelliktir.

Heva, insandaki şehvetlerin, fitrî eğilimlerin, maddî lezzetlere düşkünlüğün, zahirî güzelliklere sevgi besleme gibi özelliklerin tamamını içinde barındıran bir kuvvedir.

¹³ İNK, C. 1, s. 692.

Vehim, önü alınmaz düşüncelerin, gerçekleştirilmemiş tasavvurların, asılsız varsayımların, insanı harekete geçmekten ve hedefine ulaşmaktan alıkoyan bütün özelliklerin birleşimidir. İnsanların iç dünyasında çoğunlukla aslı olmayan, gerçekleşmesi imkan dahilinde bulunmayan meseleleri gerçekmiş gibi gösterir. Bunları insan için temel maksat olarak gösterir. Vakıada olmayan temelsiz şeyleri gerçek gibi görmesini sağlar.

Şeytan ise, haricî bir kuvvedir. Yapması gerekli şer'i görevlerden gafil olan insanların maruz kaldıkları mügalata ve saptırma gibi fonksiyonları gerçekleştirir. İnsanı asıl hedefinden saptırmak için elinden geleni yapar.

Görünen odur ki, insanîyet çoğu zaman şeytanî elle tutulur maddî bir mahiyette şekillendirme gayretini sergilemektedir. Örneğin yakın bir zamana kadar "Hıristiyanlık Kilisesi" kadını şeytan olarak görmekteydi. Komünizm ideolojisi ise kapitalizmi şeytan olarak gördü. Masonluk ise en tehlikeli şeytanı bizim içimizde farzettii.

Aslında şeytan bütün bunların ötesinde bir varlıktır. Tıpkı Kur'an-ı Azimüşşan'ın izah ettiği gibi şeytan, insana şerri ve şerre vesile olacak şeyleri gösteren, nefsin yakîn ipini bırakıp sapmasına gayret eden, tıpkı insanlığın atası Hz. Adem (a.s.m.) ve eşi Hz. Havva'yı aldattığı gibi aldatmaya, onları Cennet'ten uzaklaştırdığı gibi insanlığı da Cennet'ten uzaklaştırmaya çalışan bir mahiyettedir.

Said Nursi'ye göre nefsin önünde nefs-i levvame halinden nefs-i emmareye dönüşmesini sağlayacak bir hareket alanı vardır. Bu dönüşüm ise nefsin günahlardan veya hatalardan uzak kalma gayretinin olması veya olmamasına bağlıdır. Şöyle der:

"Bazan olur ki, nefs-i emmâre, ya levvâmeye veya mutmainneye inkılâp eder, fakat silâhlarını ve cihâzâtını âsâba devreder. Âsab ve damarlar ise, o vazifeyi âhir ömre kadar görür. Nefs-i emmâre çoktan öldüğü halde, onun âsârı yine görünür. Çok büyük asfiya ve evliya var ki, nüfusları mutmainne iken, nefs-i emmâreden şekvâ etmişler. Kalbleri gayet selim ve münevver iken, emrâz-ı kalbden vâveylâ etmişler. İşte bu zatlardaki, nefs-i emmâre değil, belki âsâba devredilen nefs-i emmârenin vazifesidir. Maraz ise, kalbî değil, belki maraz-ı hayalîdir."¹⁴

Nefsin bozulması ve yanılığa düşmesi; şeytanın etkilemesi, ona telkinlerde bulunması ve içine vesveseler atmasıyla gerçekleşir. Bu şeytanın varlığında Said Nursi'nin şüphesi yoktur. Hatta şeytanın varlığını insan ve kainat alemleri arasındaki paralellikten hareketle de ispatlamıştır. Örneğin insan aleminde nefs-i emmare bulunur. Bu işe kainattaki şeytanla aynı mesabededir. Bu yaklaşımla hareket eden akıl, etrafımızdaki kainatta gözle ve maddî hislerle idrak olunamayan bir varlığın, yani şeytanın varlığını kabullenmede zorlanmaz. Aynı durum insanî yapımızda bulunan ve bizi devamlı yanıltmakla meşgul olan nefs-i emmare için de söz konusudur.

¹⁴ RNK, C. 1, s. 502.

İnsan ve kainat alemleri arasındaki uyumdan hareketle Said Nursi, şeytanın varlığını da işte bu şekilde açıklamaktadır. İnsanın iç alemindeki özellikleri ve nefsin faaliyetlerini tahlil ederken, şeytanın rahatlıkla iş görebileceği bir ortamı da hazırladığını, şeytana yardımcı olduğunu ifade eder. Said Nursi şöyle der:

“İnsan küçük bir âlem olduğu gibi, âlem dahi büyük bir insandır. Bu küçük insan o büyük insanın bir fihristesi ve hülâsasıdır. İnsanda bulunan nûmunelerin büyük asılları, insan-ı ekberde bizzarure bulunacaktır. Meselâ, nasıl ki insanda kuvve-i hafızanın vücudu, âlemde Levh-i Mahfuz’un vücuduna kat’î delildir; öyle de, insanda kalbin bir köşesinde lümme-i şeytaniye denilen bir âlet-i vesvese ve kuvve-i vâhimenin telkinatıyla konuşan bir şeytanî lisan ve ifsad edilen kuvve-i vâhime küçük bir şeytan hükmüne geçtiğini ve sahiplerinin ihtiyarına zıt ve arzusuna muhalif hareket ettiklerini, hissen ve hadsen herkes nefsinde görmesi, âlemde büyük şeytanların vücuduna kat’î bir delildir. Ve bu lümme-i şeytaniye ve şu kuvve-i vâhime bir kulak ve bir dil olduklarından, ona üfleyen ve bunu konuşuran haricî bir şahs-ı şerîrenin vücudunu ihsas ederler.”¹⁵

Ancak insan, mahzâ nakıs değildir. Nefsi mutlak anlamda saptırıcı değildir. Nefsin şerrî yönü olduğu kadar hayrî yönü de bulunur. Bu hayrî yönler dikkate alındığında önemli bir vasıta olabilecektir. Nefsi emmarenin taleplerini reddetmek ne kadar zor olsa da, insana çok şeyler kazandıracaktır.

Nefis

Nefis, tezkiye olunan nefisle, emmare olan nefisten oluşur. Ancak imtihana vasıta olması açısından Said Nursi, daha ziyade nefsi emmare üzerinde durur. Çünkü bu nefis diğerinin negatif cinsi olmakla birlikte, saptırma cihetinden daha güçlü, batıla yöneltme bakımından daha etkili özelliklere sahiptir. Kişiyle ihlâslı ve istikametli davranışlar arasına sürekli olarak girer.

Nefsi emmarenin öyle bir kimliği vardır ki, bir kişi ne zaman kulluk taahhüdünden, imanî vecibelerini yerine getirmekten ve kendini arındırmak için mücadele vermekten sıkıntıya düştüğünde derhal kendini gösterir. Üzerine büründürdüğü masumiyet elbisesini bu durumlarda hemen çıkarır.

İmanî terbiyenin kazandırdığı özellik ise, bu nefsin insan şeklindeki fonksiyonunu açıkça ortaya çıkarmaktadır. Ancak yine de onun tam olarak ortaya çıkarılması mümkün olmayabilir. Çünkü nefsi emmare bütün yönleriyle kendini göstermez. Tıpkı bir delikten başını çıkaran yılan misali kendisini gösterir, ancak asıl kimliği ve diğer yönleri gizli kaldığı için gerçek boyutları hemen anlaşılmaz. Üstelik yılanın kafasını hemen deliğe sokup gizlenmesi gibi, nefsi emmare de, derhal gizlenir ve uygun bir fırsatı bekler.

¹⁵ FNK, C. 1, s. 625.

“Bu ikinci nefis-i emmârede şuursuz kör hissiyat bulunduğu için, akıl ve kalbin sözlerini anlamıyor ve dinlemiyor ki onlarla istah olsun ve kusurunu anlasın. Yalnız tokatlar ve elemelerle nefret edip veya tam bir fedailiğe her hissini maksadına feda etsin. Ve Risale-i Nur'un erkânları gibi, herşeyini, enaniyetini bıraksın. Bu acip asırda dehşetli bir aşılama ve şırıngayla hem hakikî, hem mecazî iki nefis-i emmâre ittifak edip öyle seyyiata, öyle günahlara severek giriyor. Kâinatı hiddete getiriyor.”¹⁶

Nefis bütün isyanları, nizaları ve kibirlenmeleri bir arada bulunduran bir zemindir. Aynı özellik İblis'e de verilmişti ve İblis bu özelliğiyle Hâlık'ın huzurunda kibir ve enaniyetinden dolayı başkaldırmıştı. Böylece insan nev'inin de önüne bir isyan ve inkar yolunu açmıştı.

Onun açtığı bu yoldan giden nefis; takvâdan alabildiğine kaçınma, ibadetlerden uzak durma, böylece tuğyanını ve enaniyetini sergileme noktalarında İblis'i hiç aratmadı. Çünkü nefsi bu yönde güçlendiren ve azdıran şartları önünde hazır buluyordu. Said Nursi'ye göre bu uygun zeminin en önemli unsuru ibadetlerden kaçınmak ve günahlara karşı hassasiyet göstermemektir. Bu noktada nefsin emirleri doğrultusunda hareket edenlerin varacakları en son nokta ise, firavunluktur.

“İnsan cismen küçük, zayıf ve âciz olmakla beraber, hayvanattan addedildiği halde, pek yüksek bir ruhu taşıyor. Ve pek büyük bir istidada mâliktir. Ve hasredilmeyecek derecede meyilleri vardır. Ve gayr-ı mütenahi emeller sahibidir ve addedilemez fikirleri vardır. Ve gayr-ı mahdud şehevîye ve gadabiye gibi kuvveleri vardır. Ve öyle acaip bir yaratılışı vardır ki, sanki bütün envâ ve âlemlere fihriste olarak yaratılmıştır.

“İşte, böyle bir insanın o yüksek ruhunu inbisat ettiren, ibadettir. İstidatlarını inkişaf ettiren, ibadettir. Meyillerini temyiz ve tenzih ettiren, ibadettir. Emellerini tahakkuk ettiren, ibadettir. Fikirlerini tevsî' ve intizam altına alan, ibadettir. Şehvîye ve gadabiye kuvvelerini had altına alan, ibadettir. Zahîrî ve bâtınî uzuvlarını ve duygularını kirleten tabiat paslarını izale eden, ibadettir. İnsanı, mukadder olan kemâlâtına yetiştiren, ibadettir. Abd ile Mâbud arasında en yüksek ve en lâtif olan nisbet, ancak ibadettir. Evet kemâlât-ı beşeriyenin en yükseği, şu nisbet ve münasebettir.

“İhtar: İbadetin ruhu, ihlâstır. İhlâs ise, yapılan ibadetin yalnız emredildiği için yapılmasıdır. Eğer başka bir hikmet ve bir fayda ibadete illet gösterilse, o ibadet bâtıldır. Faydalar, hikmetler yalnız müreccih olabilirler, illet olamazlar.”¹⁷

Buradan hareketle, Allah'ın nefsin önüne çok ciddi bir imtihan alanı açtığını açıkça görmekteyiz. O'nun manevî kirlilerden arınmaya ve temizlenmeye yönelik emirlerine boyun eğdiği ölçüde manevî açıdan terakkî edeceği de ayrı bir gerçektir.

¹⁶ RNK, C. 2, s. 660.

¹⁷ RNK, C. 2, s. 1216.